

Neologizmlarda Uchraydigan Lingvistik O'zgarishlar

Xolmatova Elnura Serali qizi

Farg'ona davlat universiteti, Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi, 2-bosqich magistranti

Sotvaldieva Khilola Musinovna

Farg'ona davlat universiteti, Gumanitar yo'nalishlar bo'yicha chet tillari kafedra mudiri

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada neologizmlarda uchraydigan lingvistik o'zgarishlar xususida mulohazalar taqdim etilgan.

KALIT SO'ZLAR: ekstralingvistika, tashqi tilshunoslik, lisoniy vosita, o'zlashma so'z, o'zlashma qatlam, leksikologiya, leksika, neologizm.

Neologizmlar, boshqa so'zlar va ifodalarga nisbatan yangi yaratilgan so'zlar hisoblanadi. Bu so'zlar, yangi maqsadlarga erishish uchun yaratilgan, yangi konseptlarni ifodalash uchun, tashqi va ichki dunyoda kelib chiqadigan yangi voqealar yoki hodisalarni ifodalash uchun ham ishlatilishi mumkin. Neologizmlar, har bir tilning hayotida qisqa yoki uzun muddatda o'zgarishlarga olib keladi. Bu o'zgarishlarni ko'rish uchun, lingvistik tadqiqotchilar neologizmlarga qo'shimcha e'tibor beradilar, chunki ular yangi konseptlarni ifodalashda, tilni kengaytirishda va rivojlanishida ahamiyatga ega.

Neologizmlar, kelajakdagi o'zgarishlarni ham ifodalaydi. Kelajakdagi yangi texnologiyalar va konseptlar neologizmlarni shakllantirish uchun yaxshi bir mavzu hisoblanadi. Ammo, bundan tashqari, neologizmlar, boshqa so'zlarning ma'nolari va ifodalari ustida ham ta'sir qilishi mumkin. So'zlarni yaratish, yangi hodisalarni va voqealarni ifodalash uchun bir ilgariga ega bo'lishi mumkin. Bu esa, tilni yanada osonlashtiradi va o'zining shakllanishida katta ahamiyatga ega. Ushbu sabablarga ko'ra, neologizmlar tilning rivojlanishiga yordam beradi va kelajakdagi yangiliklarni ko'rsatishi mumkin.

Neologizmlar, bir tilda so'zlar inventarining kengayishiga, tadbirlarga, yangiliklarga va ko'p turdagi yangi xususiyatlar va kontseptlarga to'g'ri keladigan so'zlarning yaratilishiga sabab bo'ladi. Bu yaratish jarayoni davomida, lingvistik tizimda ko'p o'zgarishlar ro'y beradi, chunki neologizmlar ko'p holatlarda odamlar o'z xarakterlarini, fikrlarini, qiziqishlarini va o'ylarini ifodalash uchun qo'llaniladi. Buning natijasida, neologizmlarning tuzilishi va o'zgarishi odatda lingvistik o'zgarishlar sifatida tan oladi. Neologizmlar, bir qancha so'zlar yaratish usullari orqali tuzilishi mumkin: tushunmovchilik, latingizatsiya, ko'pgina ishonitirish, turli so'zlar biriktirish va boshqalar. Bularning har biri o'ziga xos o'zgarishlarga olib keladi. Tushunmovchilik, ya'ni, o'z o'rniga o'ziga xos bir so'z yaratish, adib, Google, WhatsApp, Airbnb kabi so'zlar neologizmlarga misol bo'lishi mumkin. Latingizatsiya esa, lotin alifbosini qo'llab-quvvatlash orqali, boshqa tillarning so'zlarini qayta yozishni ifodalaydi. Misol uchun, "telefon" so'zini "telefon" deb yozish o'rniga "telephone" deb yozish neologizmlarga misol bo'lishi mumkin.

Neologizmlar, lingvistik o'zgarishlarning barcha ko'rinishlariga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, yangi so'zlar qo'shilganda, ular ozodlikka, mahalliy turliylklarga, milliy til va

madaniyatga ta'sir qilishi mumkin. Shuningdek, ular tezkor yozuv, xabar yoki internet texnologiyalarida ko'p foydalaniladi, shu sababli, shakl va tashqi ko'rinishlariga ta'sir qiladi. Shu sababli, neologizmlar va ularning lingvistik o'zgarishlari, bir necha zamonlardan beri o'zgarib turib, o'z tufayli tizimini yaratib keladi.

XXI asrda dunyo miqyosida ilm-fan va texnikaning jadal rivojlanishi ushbu sohaga oid yangi-yangi tushuncha va so'zlarning paydo bo'lish jarayonini ham tezlashtirdi. O'zbek tili leksikasi ham o'z o'rnida ilmiy-texnikaviy atamalar bilan boyib bormoqda. Ulardan ayrimlari quyida tahlil qilinadi. Asosan axborot texnologiyasiga aloqador bo'lgan inglizcha hacker (qirqmoq, kesmoq) so'zi neologizm sifatida o'zbek tiliga rus tili orqali xaker ko'rinishida kirib keldi. Uni bevosita ingliz tilidan o'zbek tili talaffuz me'yorlaridan kelib chiqib, haker (ingliz tilida c va k harflari yonma-yon kelganda birgina k hoida o'qiladi) shaklida qabul qilish mumkin. O'zbek tilida bugungi kunda "maxfiy axborotlarni ruxsatsiz olish va ularni virus bilan zararlash maqsadida yopiq axborot tizimlari, ma'lumotlar banki kabi tarmoqlarning himoya tizimini buzib kiradigan kompyuter dasturchisi" ma'nosida qo'llanayotgan ushbu termin ingliz tilida kengroq ma'noga ega, ya'ni hisoblash texnikalarini yaxshi tushunadigan, dasturlash va tizimlarni mukammal biladigan, dasturiy ta'minotdagi nosozliklarni darhol bartaraf eta oladigan insonlar nazarda tutiladi.

Ko'rinadiki, xaker so'zidan o'zbek tilida ham kengroq miqyosda foydalanish mumkin, zeroki o'zbek kompyuter mutaxassislari, dasturchilari orasida faqat "buzg'unchilar" emas, undan ko'proq ezgu maqsadlarda foydalanadigan, texnika taraqqiyotiga hissa qo'shishni niyat qilgan insonlar ham talaygina. Ko'proq birikma tarkibida qo'llanuvchi mental (inglizcha mental – aqliy, aqlga bog'liq) so'zi ham o'zbek tilida ancha ommalashmoqda U asosan arifmetika (lotincha arithmos – son) so'zi bilan birga ishlatilib, bolalarning (4-5 yoshdan boshlab) fikrlash qobiliyatini rivojlantirish maqsadida hech qanday yordamchi vositalarsiz (cho'tga o'xshash abakus nomli qurilmani hisobga olmaganda) matematik amallarni bajarishni o'rgatuvchi dastur ma'nosida qo'llanadi.

O'zbekistonda dastlab Prezident Shavkat Mirziyoevning tashabbusi bilan joriy etila boshlangan (2017) klaster tizimini ham ilm-fan sohasiga mansub neologizmlar safiga kiritish mumkin. Klaster (inglizcha cluster – dasta, bog'lam) o'zaro bog'liq sohalarni birlashtirishning bir usuli bo'lib, iqtisodiyotni kompleks rivojlantirish va raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi. O'zbekistonda bu tizim ilk bor qishloq xo'jaligi sohasida sinovdan o'tdi, shuningdek, keyingi paytlarda ta'lim sohasida ham unga qiziqish ortgan.

Adabiyotlar:

1. Tursunova T. O'zbek tili amaliy san'ati leksikasi. Toshkent, 1978.
2. Usmonov S. O'zbek tilining lug'at sostavidagi tojikcha-forscha va arabcha so'zlar. Toshkent. 196
3. Faxri Kamol. Hozirgi zamon o'zbek tili. Toshkent, 1953.
4. Mamatov N. O'zbek tilida qo'shma so'zlar. Toshkent, 1982.
5. Olim Usmon., Doniyorov R. Ruscha-internatsional so'zlar izohli lug'ati. Toshkent, 1965, 675 bet.
6. Pinxasov Ya. Hozirgi zamon o'zbek tili leksikasi. Toshkent, 1960, 167 bet.
7. O'zbek xalq maqollari. T., G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti. 1989. 92-bet. " O'sha asar. 304 bet.